

بررسی رابطه خلاقیت و ویژگی‌های شخصیتی کارآفرینی هنرآموزان و هنرجویان هنرستان‌های فنی حرفه‌ای و کاردانش شهرستان دیواندره

جواد آقامحمدی^۱

چکیده

۳/۵ cm

هدف تحقیق حاضر بررسی رابطه خلاقیت و ویژگی‌های شخصیتی کارآفرینی هنرآموزان و هنرجویان هنرستان‌های فنی حرفه‌ای و کاردانش شهرستان دیواندره بوده است. روش مطالعه به شیوه توصیفی پیمایشی و بر روی ۲۸۵ نفر هنرآموز و هنرجو که با روش نمونه‌گیری طبقه‌ای انتخاب شده‌اند، صورت گرفته است. روش گردآوری داده‌ها از طریق پرسشنامه استاندارد سنجش ویژگی‌های کارآفرینی که متشکل از ۳۰ سوال و دارای ۶ گویه بوده و هم‌چنین پرسشنامه استاندارد خلاقیت رندسیپ که دارای ۵۰ سؤال بوده است، صورت گرفته است. تجزیه و تحلیل داده‌های حاصل از اجرای آزمون به دو صورت توصیفی (میانگین، درصد و انحراف معیار) و تحلیلی (تی و ضریب همبستگی پیرسون) استفاده شده است. ضریب پایایی به دست آمده با استفاده از آلفای کرونباخ برای پرسشنامه خلاقیت ۸۴ و برای پرسشنامه کارآفرینی ۸۷ می‌باشد. نتایج تحقیق نشان داد که بین خلاقیت و ویژگی‌های کارآفرینی هنرآموزان و هنرجویان هنرستان‌های فنی حرفه‌ای و کاردانش رابطه معنی‌داری وجود دارد. هم‌چنین نتایج نشان داد که هنرجویان در همه مؤلفه‌ها و ویژگی‌های شخصیتی کارآفرینی به جز تحمل ابهام از هنرآموزان پیشی گرفته‌اند. نتایج تحقیق در زمینه خلاقیت مؤید این مطلب است که بین هنرآموزان و هنرجویان تفاوت محسوسی وجود ندارد و نمره به دست آمده از پرسشنامه نمره بسیار بالایی بوده است.

کلیدواژگان: خلاقیت، کارآفرینی، ویژگی‌های شخصیتی کارآفرینی، هنرآموزان و هنرجویان.

Investigate the relationship between creativity and personality traits of entrepreneurship teachers and students of technical institutes and professional staff Divandarreh city

javad Aghamohammadi

Abstract

The aim of study was to investigate the relationship between creativity and entrepreneurial personality characteristics of teachers and students of technical institutes and professional staff in Divandarreh city. The study was based on descriptive survey method on 280 trainees and students who were selected using stratified sampling has been done. Analysis of data from the test either descriptive (mean, percentage and standard deviation) and analytical (T and Pearson correlation coefficient) is used. Obtained using Cronbach's alpha reliability coefficient for creativity questionnaire 0.84 and 0.87 are for entrepreneurship questionnaire. The results showed that the creativity and the entrepreneurial characteristics of teachers and students of technical institutes and professional staff there is a significant relationship. The results showed that students in all areas except tolerance for ambiguity and personal characteristics of entrepreneurs have surpassed teachers. Research in the field of creativity among teachers and students confirms the fact that there is no significant difference in score from the questionnaire score was very high.

Keywords: creativity, entrepreneurship, personal characteristics of entrepreneurs, teachers and students.

۳/۵ cm

۳/۵ cm

مقدمه

در عصر حاضر که با افزایش جمعیت، جوامع و سازمان‌ها به سرعت در حال گسترش و پیشرفت هستند و در پی آن، پیچیدگی آن‌ها نیز رو به فزونی است، کارآفرینی در یک تعامل چندسویه یعنی هم در مفهوم ایجاد اشتغال، هم در مفهوم ایجاد تحول از راه نوآوری و بهبود فرایندها و هم به عنوان عامل کلیدی در رشد و توسعه اقتصادی، به شدت مورد نیاز است؛ حتی می‌توان بحث کارآفرینی را در عصر مدرن امروزی یکی از اصلی‌ترین راهبردهای بنیادی هر کشور محسوب کرد و یکی از معیارهای مهم تمایز کشورهای توسعه یافته و جهان سوم را می‌توان در میزان کارآیی و عملیاتی کردن این مقوله دانست. (ناهد، ۱۳۸۸). رویکرد اکثر کشورهای جهان در دهه‌های اخیر به موضوع کارآفرینی و توسعه آن، موجب شده موجی از سیاست‌های توسعه کارآفرینی در دنیا ایجاد شود. تأمل در وضعیت اقتصادی و روند مراحل پیشرفت و توسعه در کشورهای پیشرفته و در حال توسعه که به موضوع کارآفرینی توجه کرده‌اند، نشان‌گر آن است که این کشورها توانسته‌اند به پیشرفت‌های چشم‌گیری در زمینه‌های مختلف اقتصادی و اجتماعی دست یابند و یا حداقل بحران‌های پیش‌آمده را به سلامت پشت سر گذاشته و بحران‌هایی که وقوع آن‌ها را در آینده پیش‌بینی می‌کردند را مهار کنند. (شفیع زاده و دیگران، ۱۳۹۰). کارآفرینی در حدود دو دهه قبل به عنوان نیروی اقتصادی قابل بحث و موتور محرکه توسعه و رشد اقتصادی مورد توجه قرار گرفت و به گفته اغلب اقتصاددانان کارآفرینان در شرایط عدم تعادل و در محیط‌های رقابتی جامعه را به سمت توسعه و پیشرفت هدایت می‌کنند (مذبوحی و دیگران، ۱۳۹۰؛ تامپسون و آلوی^۱، ۲۰۰۰؛ تاکی^۲، ۲۰۰۸).

از عمده‌ترین جریان‌های حاکم بر حیات بشری در آغاز هزاره سوم میلادی فرایند کارآفرینی و خلاقیت است که اساس و بسترساز تغییر و تحول و دگرگونی است. افراد، سازمان‌ها و جوامعی که نتوانند خود را با این تحولات پرشتاب همگام کنند دچار توقف، سکون و اضمحلال می‌شوند. در این میان افرادی هستند که در زمانی که همگان بر هرج و مرج، نابسامانی، تناقض و عدم تعادل اذعان دارند، به دنبال به دست آوردن فرصتی هستند تا بتوانند با ارائه محصول و یا خدمت جدیدی به جامعه، تعادل را برقرار کرده و اوضاع را سامان بخشند و ارزشی از خود بر جای گذارند (طاهری و دیگران، ۱۳۸۹). و این افراد محور توسعه و پیش‌قراولان و پیشروان رشد و توسعه اقتصادی به شمار می‌آیند (دیبیز^۳، ۲۰۰۲). در مباحث مربوط به کارآفرینی، بحث به کارگیری اندیشه، نوآوری و فرصت‌جویی مطرح می‌شود. تجربه نشان داده است، سازمان‌هایی که بیشتر به این ابزارها متکی بودند، در بلندمدت موفقیت بیشتری داشته‌اند. بنابراین سازمان‌ها باید نوآوری داشته باشند تا بتوانند زنده بمانند و بهترین روش آن است که افراد خلاق را تشویق کرد تا در ساختار سازمان به یک کارآفرین تبدیل شوند (پرداختچی و دیگران، ۱۳۸۷). کارآفرینی بر بهادادن به خلاقیت و نوآوری استوار است. کارآفرینان افراد خلاق هستند که ایده‌های نو تولید کرده و آن را در قالب یک شرکت به سرانجام می‌رسانند. به علاوه در شرکت‌های کارآفرین، کارکنان می‌توانند به دنبال ناشناخته‌ها بروند و روش‌های جدیدی را به محک تجربه بگذارند. در این شرکت‌ها افراد به خلاقیت و ابتکار عمل تشویق می‌شوند. بهادادن به خلاقیت نه تنها در بلندمدت باعث رشد و توسعه می‌شود؛ بلکه زمینه مناسبی را برای رشد و شکوفایی استعدادها و ظرفیت‌های انسانی فراهم می‌کند و این شکوفایی خود بستر مناسبی برای رشد فضایل اخلاقی و معنوی در انسان‌ها است (شاه حسینی و کاوسی، ۱۳۸۸؛ سیدنورانی و وفایی یگانه، ۱۳۸۹). بر اساس مطالعات نظری موجود، کارآفرینی و نوآوری منتج از خلاقیت به عنوان پیش‌فرض‌های رشد اقتصادی، نتایج مطلوب یک اقتصاد پویا را رقم می‌زند (شهبازی و همکاران، ۱۳۹۳؛

^۱ Thompson & Alvy

^۲ Takii

^۳ Dees

نلسون و جانسون^۱، ۱۹۹۷؛ اوگاندل^۲ و همکاران، ۲۰۱۲؛ جرج و گاتنگو^۳، ۲۰۱۳). پس می‌توان گفت، کارآفرینی و خلاقیت در دنیای پر تلاطم و آشوب زای امروزی دو بال موتور محرکه رشد اقتصادی به شمار می‌آیند. و توسعه کارآفرینی یکی از نیازهای جدی توسعه اقتصادی، اجتماعی و سیاسی کشورها می‌باشد. و در این راستا و با توجه به وضعیت حال حاضر کشورمان که با بحران بیکاری، کاهش رشد اقتصادی و تحریم‌های ظالمانه روبرو است توسعه و ترویج کارآفرینی در دل افراد خلاق و نوآور در نظام آموزشی آن هم در هنرستان‌های فنی حرفه‌ای و کاردانش که لازمه وجودی آن‌ها ایجاد کسب و کار و هدایت افراد به بازار کار می‌باشد، به یک ضرورت جدی و اجتناب‌ناپذیر تبدیل شده است. و بر همین اساس تحقیق حاضر کوششی است جهت بررسی رابطه خلاقیت و ویژگی‌های شخصیتی کارآفرینی هنرجویان و هنرآموزان هنرستان‌های فنی حرفه‌ای و کاردانش شهرستان دیواندره

سوالات تحقیق

- وضعیت هریک از ویژگی‌های کارآفرینی هنرآموزان و هنرجویان هنرستان‌های فنی حرفه‌ای و کاردانش شهرستان دیواندره چگونه است؟
- آیا بین خلاقیت هنرآموزان و هنرجویان هنرستان‌های فنی حرفه‌ای و کاردانش شهرستان دیواندره تفاوت وجود دارد؟
- آیا بین خلاقیت و مؤلفه‌های کارآفرینی هنرآموزان و هنرجویان هنرستان‌های فنی حرفه‌ای و کاردانش شهرستان دیواندره رابطه وجود دارد؟

روش شناسی پژوهش

روش پژوهش به کار گرفته شده در این تحقیق، توصیفی پیمایشی می‌باشد. چراکه به منظور جمع‌آوری اطلاعات از پرسشنامه جهت سنجش نظرات هنرآموزان و هنرجویان استفاده شده است (پیمایشی) و برای به نمایش گذاشتن ویژگی‌های نمونه آماری، طرح و تحلیل سؤالات به منظور توصیف وضع موجود از درصد، نمودار و جداول فراوانی و انحراف معیار استفاده شده است (توصیفی). جامعه آماری مورد مطالعه در این پژوهش شامل کلیه هنرآموزان و هنرجویان هنرستان‌های فنی حرفه‌ای و کاردانش شهرستان دیواندره و نمونه آماری پژوهش شامل ۱۳۵ نفر هنرآموز و ۱۵۰ نفر هنرجو جمعاً ۲۸۵ نفر که با استفاده از روش نمونه‌گیری طبقه‌ای انتخاب شده‌اند. ابزار گردآوری اطلاعات، پرسشنامه استاندارد سنجش کارآفرینی با ۳۰ گویه و ۶ مؤلفه و پرسشنامه استاندارد خلاقیت ۵۰ سوالی رندسیپ بوده است. تجزیه و تحلیل داده‌های حاصل از اجرای آزمون به دو صورت توصیفی و تحلیلی به شرح زیر صورت گرفته است: مقادیر کمی مأخوذ از پرسشنامه با استفاده از میانگین، نمودار و جدول ترسیم و در بخش آمار استنباطی از آماره تی و ضریب همبستگی پیرسون استفاده شده است. هر دو پرسشنامه بارها و بارها توسط متخصصان و اساتید اهل فن مورد استفاده قرار گرفته‌اند و از روایی و پایایی بسیار بالایی برخوردار هستند. طاهری و دیگران (۱۳۸۹) برای پرسشنامه کارآفرینی ضریب پایایی ۰/۷۹، و برای پرسشنامه خلاقیت رندسیپ ضریب ۰/۸۹، گزارش کرده است. پژوهشگر نیز در تحقیق خود با استفاده از آلفای کرونباخ، پایایی پرسشنامه خلاقیت رندسیپ را ۰/۸۴، و ضریب پایایی پرسشنامه کارآفرینی را ۰/۸۷، بدست آورده است که ضریب بالایی به شمار می‌آید.

^۱ Nelson & Johnson.

^۲ Ogundele

^۳ Njorge and Gathungu.

مبانی نظری تحقیق

مفهوم شناسی کارآفرین و کارآفرینی: کارآفرین واژه ای است که منشأ فرانسوی دارد و در سده هجدهم به وسیله فرهنگ لغت ساوری^۱ تأیید شده است که در آن کارآفرین به کسی گفته می‌شد که متعهد به انجام پروژه، تولیدکننده و فردی ماهر است. نمونه اولیه این کلمه یعنی (entrepreneur) در اوایل سده چهاردهم مشاهده شده است و به معنای بر عهده گرفتن است؛ یعنی فردی که ریسک کسب و کار جدید را می‌پذیرد. فرهنگ لغت آکسفور^۲ کارآفرین را شخصی می‌داند که یک کسب و کار را ایجاد می‌کند (مقیمی و همکاران، ۱۳۹۲). بنابر تعریف واژه نامه دانشگاهی وبستر، کارآفرینی عبارت از: فرایند ایجاد ارزش از راه تشکیل مجموعه منحصر به فردی از منابع به منظور بهره‌گیری از فرصت‌هاست (حجازی و همکاران، ۱۳۹۲). کارآفرینی از نگاه کلاسیک، به عنوان یک پدیده در سطوح فردی مفهوم سازی و مورد بحث و بررسی قرار گرفته شده است. ولی از نگاه نئوکلاسیک مفهوم کارآفرینی به عنوان یک پدیده اجتماعی که در لوای تعاملات و مناسبات اجتماعی شکل می‌گیرد، مورد بحث و بررسی واقع شده است (لونسبری^۳، ۱۹۹۸). کارآفرینی در نظام آموزشی فرآیند منظم و مستمری است که از یک سو به شناسایی و بهره‌برداری مؤثر از کلیه منابع درونی و بیرونی نظام آموزشی می‌انجامد و از سوی دیگر موجب خلق و ایجاد فرصت‌های نوین یاددهی و یادگیری می‌شود. این فرآیند با تکیه بر دو محور آموزش فراگیر کارآفرین و فراهم آوردن زمینه‌های بروز و ظهور آن متحقق می‌شود (حسن مرادی، ۱۳۸۳).

^۱ Savary s Dictionnaire universel de commerce.

^۲ Oxford English dictionary.

^۳ Lounsbury.

جدول ۱- تعاریف کارآفرین و کارآفرینی

صاحب‌نظران	تعاریف
شومپتر ^۱	کارآفرین فردی است که ترکیبات جدیدی را در تولید ایجاد می‌کند (اونیو ^۲ ، ۲۰۱۳).
پینکات ^۲	نقش کارآفرین آن است که او با کمک واژه ی کارآفرین، نقش کارآفرینانه ی یک سازمان را از سازمان های بیرون جدا می‌کند (رحمتی و همکاران، ۱۳۸۹).
استیونسون ^۴	کارآفرینان، رفتاری فرصت‌گرایانه دارند و سازمان های کارآفرین دارای ویژگی های پویا همچون تشویق افراد به تجسم سازی، انعطاف پذیری و تمایل به مخاطره پذیری هستند (حسن مرادی، ۱۳۸۳).
دراکر ^۵	کارآفرین کسی است که فعالیت اقتصادی کوچک، جدید و متعلق خود را شروع می‌کند (دراکر، ۱۹۸۵).
استونر ^۶	کارآفرین کسی است که کسب و کار مخاطره آمیز جدید و سازمان جدیدی را بنیانگذاری می‌کند (احمدپور داریانی و مقیمی، ۱۳۹۲).
رابرت هیستریچ ^۷	کارآفرینی، فرایند خلق چیزی متفاوت و با ارزش از طریق اختصاص زمان و تلاش لازم برای آن است (احمدی و درویش، ۱۳۸۷).
بای گریو ^۸	کارآفرین فردی است که مخاطره های یک فعالیت اقتصادی را سازماندهی، اداره، تقبل و تعهد می‌کند و در عین حال، کسی است که یک فرصت را در می‌یابد و برای پی‌گیری آن فرصت، یک سازمان را راه‌اندازی می‌کند و فرایند کارآفرینی تمام وظایف، فعالیت‌ها و عملیاتی را که با درک فرصت و ایجاد یک سازمان به منظور پی‌گیری آن فرصت‌ها ارتباط می‌یابد، در بر می‌گیرد (ناظم، ۱۳۸۶).
رابرت رونسات ^۹	کارآفرینی روند پویایی در جهت افزایش و ایجاد سرمایه است. این کار توسط کسی انجام می‌شود که خطر از دست دادن زمان یا فرصت‌های شغلی دیگر را در جهت ارزش برای یک محصول یا خدمت می‌پذیرد (شاه حسینی، ۱۳۹۰).

با توجه به تعاریف مندرج در جدول شماره ۱ که از دیدگاه صاحب‌نظران علم کارآفرینی ارائه گردید، می‌توان گفت کارآفرینان کسانی هستند مخاطره جو، استقلال طلب، ریسک پذیر، منعطف و به دنبال کارها و فعالیت‌هایی می‌باشند که به خلق و ارزش چیزی جدید بیانجامد. و کارآفرینی جریان مستمر و مداوم جهت خلق چیزی متفاوت، نو و بکر.

^۱ Schumpeter

^۲ Onu

^۳ Pinchot

^۴ Stevenson

^۵ Drucker

^۶ Stoner

^۷ Robert Histrich

^۸ By grave

^۹ Robert Ronstadt

مکاتب تفکر کارآفرینی

مکتب انسانی: مکتب انسانی همانند نگرش صفات مشخصه رهبری است. این مکتب صفات مشخصه خاصی را برای کارآفرینان موفق برمی‌شمارد که عبارتند از: نیاز به پیشرفت^۱، مرکز کنترل درونی^۲، ریسک‌پذیری^۳، نیاز به استقلال^۴، گرایش به خلاقیت و نوآوری^۵، تحمل ابهام^۶، سازگار و انعطاف‌پذیری^۷، مسئولیت‌پذیری، آغازگر، هماهنگ‌کننده و محصول‌گرا (صفرزاده و منصور، ۱۳۹۱).

مکتب محیطی: این تفکر کارآفرینی مجموعه‌ای از عوامل پیچیده محیطی را در تعیین تعداد و نوع کارآفرینان موفق دخیل می‌داند. این عوامل شامل مؤسسات و نهادها، ارزش‌های اجتماعی، فرآیندهای سیاسی و فرصت‌های اقتصادی است که اگر در یک محیط با یکدیگر ترکیب شوند موجب شکل‌گیری مؤسسات کارآفرین می‌گردند.

مکتب ریسکی^۸: جدیدترین مکتب در زمینه تفکر کارآفرینی تا اندازه‌ای پیچیده‌تر از سایر مکاتب کارآفرینی است. این نگرش بیان می‌دارد که صفات مشخصه فردی و محیطی ضروری هستند اما شرط کافی برای کارآفرینی نیستند. بر اساس این نگرش اگر افرادی که دارای انگیزه بالا هستند، در یک محیط مطلوب قرار بگیرند، تضمین‌کننده کارآفرینی نخواهند بود، بلکه آن‌ها باید یک فرصت ریسکی را شناسایی نمایند و منابع و حمایت محیطی لازم برای بهره‌برداری از آن‌ها را نیز بیابند. برای کارآفرین بودن، انتخاب درست فرصت مخاطره‌آمیز در زمان و مکان مناسب و سپس طراحی شغل متناسب با آن ضروری است (مقیم، ۱۳۸۶). این مکتب جامع‌تر از دو مکتب دیگر است و تلفیقی از مکتب انسانی و محیطی را مدنظر قرار می‌دهد.

کارآفرینی در اسلام

در اسلام نیز به مسئله کار و کارآفرینی توجه ویژه‌ای شده است. در قرآن کریم، کسب و کار و کارآفرینی به عناوین مختلفی در بیش از ۳۰ سوره و حدود ۵۰ آیه مورد تأکید و توصیه و تشویق قرار گرفته است و در روایات بی‌شماری تن‌پروری و تنبلی نهی شده است و آن را آفت دنیا و آخرت ذکر کرده‌اند (هزارجریبی، ۱۳۸۹). در دیدگاه اسلام یکی از جلوه‌های مهم و خادسندانه کارآفرینی آن است که فرد بتواند خدمت یا ارزشی را به دیگران عرضه کند. کارآفرین کسی است که دائماً در حال تغییر و رشد است و با فعالیت اقتصادی برای بالا بردن سطح تولید در جامعه و خانواده ثابت می‌کند که پرهیز از ثروتمند شدن و کار نکردن یک تفکر ضد اسلامی است و باعث روحیه تنبلی و توسعه فقر در جامعه می‌شود (شاه حسینی، ۱۳۹۰). خداوند متعال در قرآن کریم در آیات متعددی کهف ۷، ۸ و ۱۰، مومنون ۱۵، در باب ضرورت کار و کوشش هشدار داده است (مدرسی و مدرسی سریزدی، ۱۳۹۲). پیامبر اکرم (ص) می‌فرمایند: کارکردن در راه بهره‌برداری و سود جستن برای تأمین معاش، مانند جهاد در راه خداست (سلجوقی، ۱۳۹۱). هم‌چنین در زمینه اهمیت و ضرورت کسب و کار در دین مبین اسلام می‌توان از تلاش‌های رسول اکرم (ص)، حضرت علی (ع) و حتی دخت نبی مکرم اسلام حضرت فاطمه (س) در زمینه حفر قنات و کار و تلاش شبانه‌روزی‌های آن‌ها در امر کشاورزی نام برد. با این تفاسیر، می‌توان این‌گونه نتیجه گرفت که کسب و کار به عنوان یک عمل مقدس در دین مبین اسلام همواره مورد تأکید بوده است.

^۱ Need for achievement
^۲ Internal locus of control
^۳ Risk taking propensity
^۴ individuality
^۵ creativity
^۶ Ambiguity tolerance
^۷ flexibility
^۸ The Venture school

مفهوم خلاقیت و نوآوری: تحقیق در مورد خلاقیت و عوامل تشکیل دهنده ی آن، بیش از یک قرن پیش توسط دانشمندان علوم اجتماعی شروع شد ولی انگیزه ی اساسی برای پژوهش بیشتر در سال ۱۹۵۰ توسط گیلفورد^۱ ایجاد گردید. گیلفورد خلاقیت را با تفکر واگرا^۲ در مقابل تفکر همگرا^۳ مترادف می دانست. پس از اودانشمندان مختلف تعاریف متعددی از خلاقیت و نوآوری ارائه نموده اند

---

^۱ Guilford

^۲ Divergent thinking

^۳ Autistic thinking

پنجمین همایش ملی و چهارمین همایش بین المللی مهارت آموزی و اشتغال

جدول ۲- تعریف خلاقیت

صاحب‌نظران	تعاریف
لوتانز ^۱	خلاقیت را به وجود آوردن تلفیقی از اندیشه و رهیافت های افراد در یک روش جدید می داند(لوتانز، ۱۹۹۲).
راجرز و کلی ^۲	خلاقیت را پدیده ای می داند که هنگامی روی می دهد که فرد افکار خود را در جهت فهم متفاوت و بهتر یک موضوع یا موقعیت، سازماندهی می کند. (رشیدی و پور صادق، ۱۳۸۷).
پندی ^۳	خلاقیت را پاسخی جدید، مفید، مناسب، صحیح، قابل دسترس، اکتشافی و ابتکاری برای حل مسائل و مشکلات سازمان می داند(پندی، ۲۰۰۹).
رابینز ^۴	خلاقیت، توانایی ترکیب اندیشه ها به شیوه ای منحصر به فرد برای ایجاد ارتباط نامعمول میان اندیشه هاست(رابینز، ۱۹۹۴).
کایزر ^۵	خلاقیت عبارت است از به کارگیری تواناییهای ذهنی برای ایجاد یک فکر یا مفهوم تازه و نو. خلاقیت عبارت است از توانایی تلفیق ایده ها به شیوه ای منحصر به فرد(مقیمی، ۱۳۸۶)
لاولس ^۶ و دیگران	خلاقیت را فعالیت های برنامه ریزی شده ای می دانند که محصولات و خدمات جدید حاصل آن خواهد بود(لاولس و دیگران، ۲۰۰۸).
دورین و کرب ^۷	خلاقیت فعالیت هایی است که منجر به خلق کالای جدید خواهد شد(دورین و کرب ، ۲۰۰۹).
مقیمی و رمضان	خلاقیت عبارت است از توانایی تلفیق ایده ها به شیوه ای منحصر به فرد برای برقراری ارتباط غیرمعمول بین ایده های مختلف(مقیمی و رمضان، ۱۳۹۲).

با این اوصاف، می توان گفت که خلاقیت توانایی ذهنی آدمی است که در افراد فرهیخته به نسبت بالایی وجود دارد و نوآوری، همان خلاقیت تجلی یافته است که به خلق ایده های نو و بدیع می پردازد.

^۱ Luthans

^۲ Rogers and Clay

^۳ Pandey

^۴ Robbins

^۵ Kaiser

^۶ Loveless

^۷ Dorin and Korb

پیشینه پژوهشی تحقیق

تحقیقات متعدد نشان می دهند که در افراد قابلیت های وجود دارد که پرورش این قابلیت ها موجب کارآفرینی آنان می شود، به عبارتی دیگر پیشرفت و توسعه اقتصادی به یک گروه و مذهب خاصی اختصاص نداشته است و با رشد و توسعه برخی از ویژگی ها از جمله؛ ریسک پذیری، استقلال طلبی، خلاقیت و نوآوری و غیره، در افراد می توان زمینه رشد و توسعه اقتصادی و فعالیت های کارآفرینانه را در جوامع مختلف فراهم کرد. طاهری و همکاران (۱۳۸۹)، در تحقیقی که به بررسی رابطه ی کارآفرینی سازمانی با خلاقیت در سازمان فنی حرفه ای شهرستان گچساران پرداخته، آورده است که بین کارآفرینی سازمانی و خلاقیت و ابعاد کارآفرینی با خلاقیت رابطه مثبت و معناداری وجود دارد. نعمتی (۱۳۹۲). در تحقیقی با عنوان بررسی ویژگی های شخصیتی کارآفرینانه دانشجویان دانشگاه های دولتی ایران نتیجه می گیرد که دانشجویان در کل از روحیه کارآفرینی برخوردارند و هم چنین بین روحیه کارآفرینی و جنسیت و رشته تحصیلی آن ها تفاوت معناداری وجود دارد. پرداختچی و همکاران (۱۳۸۷)، در پژوهش خود که به بررسی اثربخشی مدیریت در زمینه سازی برای بروز و پرورش کارآفرینی پرداختند نشان دادند که هیچ رابطه ای بین کارآفرینی و سطح تحصیلات افراد و سابقه کاری آن ها وجود ندارد. مشایخ (۱۳۸۶)، در پژوهشی که بر روی ۱۳۰ نفر از دانش آموزان دبیرستانی در مورد روحیه کارآفرینی انجام داده، به نتایج ذیل دست یافته است؛ دانش آموزانی که در رشته های فنی و حرفه ای و کاردانش تحصیل می کنند، نسبت به سایر دانش آموزانی که در رشته های نظری تحصیل می کنند از روحیه کارآفرینی بالاتری برخوردارند. بین دانش آموزانی که آموزش کارآفرینی دیده اند و دانش آموزانی که آموزش کارآفرینی ندیده اند تفاوت معناداری وجود دارد. رضایی و رهسپار (۱۳۸۸)، در تحقیقی با عنوان بررسی چگونگی ویژگی های کارآفرینی دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی داراب، نتایج نشان داد که نمره میانگین دانشجویان زن و مرد گرچه در روحیه کارآفرینی مؤلفه نیاز به موفقیت و استقلال تفاوت وجود داشت اما در مؤلفه کنترل درونی، خلاقیت و تمایل به خطرپذیری تفاوت معنی داری مشاهده نگردید و همچنین بین مقطع تحصیلی کاردانی و کارشناسی در روحیه کارآفرینی دانشجویان تفاوت محسوسی مشاهده نگردید. عارفی و همکاران (۱۳۸۹) در تحقیقی با عنوان بررسی اثربخشی برنامه درسی کارآفرینی شاخه کاردانش آموزش متوسطه نشان دادند که برنامه درسی کارآفرینی از بعد دستیابی به اهداف اثربخش عمل کرده است. قهرمانی و همکاران (۱۳۸۹)، در تحقیقی که به بررسی فرهنگ سازمانی و رابطه آن با کارآفرینی سازمانی از دیدگاه کارکنان غیر هیئت علمی دانشگاه شهید بهشتی پرداخته، مشاهده کردند که بین کارآفرینی سازمانی و فرهنگ سازمانی از نظر جنسیت و مدرک تحصیلی رابطه ی معنی داری وجود ندارد. مشایخ (۱۳۸۳)، در پژوهشی که به بررسی ارتباط پایگاه اجتماعی خانواده و میزان روحیه کارآفرینی دانشجویان دانشگاه شیراز پرداخته است، به نتایج زیر دست یافته است بین سواد والدین و شغل آن ها با روحیه کارآفرینی رابطه مستقیم وجود دارد اما در این تحقیق رابطه خاصی بین روحیه کارآفرینی و جنسیت مشاهده نگردیده است. توسل خدمتی (۱۳۷۹)، در تحقیقی با عنوان بررسی زمینه های بروز و پرورش کارآفرینی در دبیرستان های دولتی کاردانش شهرستان کرج، می گوید که مدارس فنی و حرفه ای و کاردانش سهم عمده ای در بروز و توسعه کارآفرینی در نظام آموزشی بر عهده دارند و با برنامه ریزی های بلند مدت می توان به این مهم دست یافت. عبدالملکی و همکاران (۱۳۸۷)، در تحقیقی که به بررسی رابطه مهارتهای کارآفرینی با کارآفرینی سازمانی در شرکت ایران خودرو پرداخته اند، به این نتیجه دست یافتند که متغیرهای جنسیتی، سن و سواد عامل مهمی در میزان کارآفرینی به شمار می روند. فرید (۱۳۸۸) در تحقیق خود با عنوان بررسی رابطه بین خلاقیت و کارآفرینی در بین مردان و زنان ورزشکار و غیرورزشکار دانشگاه یزد، یادآور می شود که بین خلاقیت و کارآفرینی رابطه مثبت و معناداری وجود دارد و خاطر نشان می سازد که خلاقیت ۶۳ درصد فعالیت های کارآفرینانه را تبیین و پیش بینی می کند. شریف زاده (۱۳۸۲)، در پژوهش خود که به بررسی نیازهای آموزشی دانشجویان کشاورزی در راستای تقویت روحیه کارآفرینی با چهار خصیصه ی نیاز به پیشرفت، قدرت، رقابت و تحمل

ریسک پذیری پرداخته است، نتیجه می‌گیرد که بین دانشجویان رشته‌های گوناگون تحصیلی و نیز مقطع تحصیلی تفاوت معنی‌داری از نظر روحیه کارآفرینی وجود ندارد. مرادی و همکاران (۱۳۸۷)، در تحقیقی در رابطه با بررسی ویژگی‌های بنیادین کارآفرینی دانش‌آموزان به این مهم رسیدند که دانش‌آموزان از نظر قابلیت‌های بنیادین کارآفرینی در وضعیت نامطلوبی قرار دارند هر چند که این افراد در چهار ویژگی توفیق طلبی، استقلال طلبی، خلاقیت و ریسک‌پذیری متوسط به بالا هستند و یادآور می‌شود که مدارس ما باید از این لحاظ مورد بررسی قرار گیرند و به تشخیص نقاط ضعف و قوت خود پرداخته و اگر لازم باشد در اصول و سیاست‌های آموزشی بازنگری صورت گیرد. دراکر (۱۹۸۵)، در تحقیق خود به این نتیجه دست یافت که خلاقیت و نوآوری با کارآفرینی لازم و ملزوم یکدیگرند، به طوری که کارآفرینی بدون خلاقیت و نوآوری حاصلی ندارد کولینز^۱ (۲۰۰۷)، در پژوهش خود به نمره بالای ویژگی‌های انعطاف‌پذیری، تحمل ریسک، مدیریت زمان و برون‌گرایی مردان نسبت به زنان اشاره کرده است و در مقابل یادآور شده است که زنان در برنامه ریزی، شهود و ادراک نمره‌های بالاتری نسبت به مردان داشته‌اند (رضایی و رهسپار، ۱۳۸۸). جانز و انگلیش^۲ (۲۰۰۴) طی مطالعه‌ای که بر روی دانشجویان انجام شد، دریافتند که روحیه کارآفرینی دانشجویانی که آموزش دیده بودند نسبت به آنهایی که آموزش لازم ندیده بودند بالاتر بود. هم‌چنین نتایج نشان داد که دانشجویان رشته‌های فنی و حرفه‌ای نسبت به دانشجویان رشته‌های نظری روحیه کارآفرینی بالاتری داشتند. ریسال^۳ (۱۹۹۲)، کارلند، کارلند و استوارت^۴ (۱۹۹۶) و شاین^۵ (۱۹۹۴) اعتقاد داشتند که ویژگی‌های کارآفرینان مجموعه‌ای از عوامل شخصیتی را در بر می‌گیرد که عملکرد نوآورانه و خلاق یکی از آن‌ها است و از جمله صفات مؤثر در انتخاب شغل، کارآفرینی، خلاقیت و نوآوری می‌باشد (به نقل از طاهری و دیگران، ۱۳۸۹). نتایج مطالعات صورت گرفته نشان می‌دهند که بین خلاقیت و کارآفرینی رابطه وجود دارد و نکته بارز و ویژه اینجا است که روحیه کارآفرینی در بین دانش‌آموزان و هنرجویان رشته‌های فنی و حرفه‌ای و کاردانش نسبت به سایر دانش‌آموزان در رشته‌های دیگر نسبتاً بالا گزارش شده است.

یافته‌های پژوهش

۱- وضعیت هریک از ویژگی‌های کارآفرینی هنرآموزان و هنرجویان هنرستان‌های فنی حرفه‌ای و کاردانش چگونه است؟

جدول ۳- وضعیت شش گانه ویژگی‌های شخصیتی کارآفرینی هنرآموزان و هنرجویان

ویژگی‌های کارآفرینی	نمونه	میانگین	تعداد	انحراف استاندارد	درجه آزادی	مقدار t	مقدار p
ریسک‌پذیری	هنرجو	۱۴/۰۷	۱۵۰	۳/۲۹۸	۲۸۳	-۱/۰۴۷	۰/۲۹۶
	هنرآموز	۱۴/۴۹	۱۳۵	۳/۴۴۴			
کانون‌کنترل	هنرجو	۱۶/۸۱	۱۵۰	۳/۲۹۸	۲۸۳	۴/۲۳۷	۰/۰۰۰
	هنرآموز	۱۵/۴۰	۱۳۵	۳/۴۴۴			
نیاز به موفقیت	هنرجو	۱۵/۶۹	۱۵۰	۲/۴۱۶	۲۸۳	۲/۶۳۳	۰/۰۰۹
	هنرآموز	۱۴/۷۱	۱۳۵	۳/۱۳۰			
سلامت فکری	هنرجو	۱۴/۹۳	۱۵۰	۲/۶۲۲	۲۸۳	۲/۹۰۷	۰/۰۰۴

^۱ Collins

^۲ Johns & English

^۳ Rissal

^۴ Carland, Carland & Stewart

^۵ Schein

	هنر آموز	۱۳/۷۲	۱۳۵	۳/۵۱۳			
تحمل ابهام	هنرجو	۱۱/۸۸	۱۵۰	۳/۳۲۴	۲۸۳	-۳/۲۶۹	۰/۰۰۱
	هنر آموز	۱۴/۷۴	۱۳۵	۳/۶۸۴			
استقلال طلبی	هنرجو	۱۵/۰۱	۱۵۰	۱۰/۰۷۴	۲۸۳	۲/۱۰۴	۰/۰۳۶
	هنر آموز	۱۴/۱۹	۱۳۵	۳/۴۵۳			

نتایج به دست آمده نشان می دهد که آزمون تساوی میزان ریسک پذیری در میان هنرجویان و هنرآموزان در سطح ۰/۰۵ رد نمی شود به عبارت دیگر با بیش از ۹۵ درصد اطمینان می توان گفت که این دو گروه به یک اندازه ریسک پذیر هستند. همین طور این نتایج بیانگر آن است که آزمون تساوی ۵ ویژگی دیگر در میان است این دو گروه رد می شود به عبارت دیگر، با بیش از ۹۵ درصد اطمینان می توان گفت که میانگین ویژگی های کانون کنترل، نیاز به کنترل، نیاز به موفقیت، سلامت فکری و استقلال طلبی در میان هنر جویان بیشتر از میانگین مقدار آن در میان هنر آموزان است. اما میانگین وزنی ویژگی تحمل ابهام در میان هنر آموزان بیشتر از میانگین آن در میان هنرجویان است.

۲- آیا بین خلاقیت هنرآموزان و هنرجویان هنرستان های فنی حرفه ای و کارودانش تفاوت وجود دارد؟

جدول ۴- مقایسه نمره خلاقیت هنرجویان و هنرآموزان

مقدار p	مقدار t	درجه آزادی	انحراف استاندارد	تعداد	میانگین	نمونه
						خلاقیت
۰/۳۷۱	۰/۸۹۸	۲۸۳	۸/۳۷	۱۵۰	۷۴/۶۵	هنرجو
						هنرآموز
				۱۳۵	۷۲/۲۵	

نتایج تجزیه و تحلیل واریانس نمرات دو گروه هنرجویان و هنرآموزان زن هنرستان های فنی حرفه ای و کاردانش بیانگر آن است که فرضیه تساوی میزان خلاقیت در میان این دو گروه را نمی توان رد کرد به عبارت دیگر در سطح ۰/۰۵ (بیش تر از ۹۵ درصد اطمینان) می توان گفت که تفاوت معناداری میان هنرآموزان و هنرجویان زن در رابطه با خلاقیت وجود ندارد.

۳- آیا بین خلاقیت و مؤلفه ها و ابعاد کارآفرینی هنرستان های فنی حرفه ای و کارودانش رابطه وجود دارد؟

جدول ۵- نتایج ضریب همبستگی پیرسون در رابطه با خلاقیت و ابعاد کارآفرینی

خلاقیت		ویژگی های شخصیتی کارآفرینی
۰/۷۴۳	r	ریسک پذیری
۰/۰۰۰	Sig	
۲۸۵	N	
۰/۸۹۰	r	کانون کنترل
۰/۰۰۰	Sig	
۲۸۵	N	

پنجمین همایش ملی و چهارمین همایش بین المللی
مهارت آموزی و اشتغال

۰/۳۸۹	r	نیاز به موفقیت
۰/۰۰۰	Sig	
۲۸۵	N	سلامت فکری
۰/۵۹۸	r	
۰/۰۰۰	Sig	تحمل ابهام
۲۸۵	N	
۰/۳۱۶	r	استقلال طلبی
۰/۰۰۰	Sig	
۲۸۵	N	
۰/۳۶۸	r	
۰/۰۰۰	Sig	
۲۸۵	N	

داده های جدول فوق نشان می دهد که در رابطه بین خلاقیت و ابعاد شش گانه کارآفرینی چون مقدار ۲ در کلبه مؤلفه ها در سطح معناداری $a=/.5$ معنادار است لذا فرض صفر رد می شود و فرض تحقیق تأیید می گردد. به عبارت دیگر بین خلاقیت و کارآفرینی با ابعاد (ریسک پذیری، کانون کنترل، نیاز به موفقیت، سلامت فکری، تحمل ابهام و استقلال طلبی) رابطه معنادار وجود دارد. و این رابطه به صورت مستقیم و مثبت می باشد.

بحث و نتیجه گیری

کارآفرینی فرایندی است که نقش حیاتی در تداوم، رشد و توسعه ملی و حتی اقتصادی جهانی ایفا می کند. لذا لزوم ایجاد بستر و جو مناسب در جهت حمایت های منطقی اعم از مادی، معنوی، فرهنگی، تحقیقاتی و علمی از کارآفرینی و کارآفرینان بیش از پیش در کشور ما احساس می گردد. اهمیت بحث کارآفرینی به حدی است که اقتصاددانان کارآفرینان را موتور محرکه و رشد و توسعه اقتصادی جامعه می دانند. و دانشمندان مدیریت آن ها را از مهم ترین عوامل تحول و نوآوری های سازمانی در عصر حاضر به شمار می آورند. لذا هر محیطی که افرادی برخوردار از تفکر و هنر کارآفرینی باشند، اقتصادی پویا و متنوع و محیطی با نشاط و سرشار از تولید خواهند داشت (میرغفوری، ۱۳۸۸)، عصر جدید، عرصه رقابت بر سر منابع و سرمایه است، کشورهای بزرگ صنعتی که فاتحان این عرصه اند بهره‌وری از منابع و سرمایه‌ها را در سرلوحه کار خود قرار داده‌اند و در پرتو وجود افراد تحصیل کرده و متخصص، چرخ‌های رشد و توسعه را به حرکت در آورده‌اند و به ابداعات و نوآوری‌هایی دست یافته‌اند. یکی از عوامل مهم دسترسی به این نوآوری‌ها که اقتصاد کشورهای توسعه یافته را از نو زنده کرده منوط به کارآفرینی بوده است. کارآفرینی موجب بالا رفتن کیفیت زندگی، توزیع مناسب درآمد، کاهش اضطراب های اجتماعی و بهره‌وری از منابع ملی می‌شود. امروزه سرمایه انسانی معادل کیفیت نیروی انسانی است که با وجود آن، امکان ترکیب مناسب نهاده‌های کار و سرمایه فیزیکی و خلق فرصت‌های اقتصادی جدید فراهم می‌شود، یکی از عواملی که در ارتقای کیفیت نیروی انسانی مؤثر است تربیت افراد تحصیل کرده با ویژگی‌های پیش‌برنده مانند روحیه خلاقیت، تفکر، نوآوری، کارآفرینی و توسعه‌گرایی در مراکز آموزشی است. و یکی از مهم‌ترین مراکزی که می‌تواند در پرورش کارآفرینان نقش مهمی ایفا کند، هنرستان های فنی حرفه ای و کاردانش می‌باشند. به همین منظور، یکی از اهداف مهم نظام آموزش کشورمان در چند سال اخیر، پرورش نیروی انسانی کارآفرین بوده است. در شرایط کنونی که اقتصاد کشورمان با مسائل و نارسایی‌های مهمی نظیر فرار مغزها، بیکاری بویژه در فارغ التحصیلان دانشگاهها، کمبود نیروی انسانی متخصص، کاهش سرمایه گذاری دولت، عدم تحرک و رشد اقتصادی کافی روبروست، آموزش کارآفرینان از اهمیت مضاعفی برخوردار شده است.

سوال اول به بررسی ویژگی های کارآفرینی در بین هنرآموزان و هنرجویان می پرداخت و نتایج نشان داد که میانگین ویژگی های کانون کنترل، نیاز به کنترل، نیاز به موفقیت، سلامت فکری و استقلال طلبی در میان هنر جویان بیش تر از میانگین مقدار آن در میان هنر آموزان است. اما میانگین ویژگی تحمل ابهام در میان هنر آموزان بیشتر از میانگین آن در میان هنر جویان است.

تحقیقات متعددی نشان می‌دهند که در افراد قابلیت‌هایی وجود دارد که پرورش این قابلیت‌ها موجب کارآفرینی آنان می‌شود، به عبارتی دیگر پیشرفت و توسعه اقتصادی به گروه خاصی اختصاص نداشته است و با رشد و توسعه برخی از ویژگی‌ها در افراد می‌توان زمینه رشد و توسعه اقتصادی را در جوامع مختلف فراهم کرد.

از دیگر نتایج تحقیق رابطه کارآفرینی با خلاقیت است به این معنی که هر چه خلاقیت در افراد بیشتر باشد و امکان رشد آن وجود داشته باشد، این امکان وجود دارد که فرد به سمت فعالیت‌های کارآفرینی برود و هر چه ویژگی‌های کارآفرینی در فرد بیشتر باشد و رشد کند به همان نسبت فرد دست به اقدامات و فعالیت‌های کارآفرینانه خواهد زد.

منابع

- احمدپور داریانی، م و مقیمی، س.م. (۱۳۹۲). *مبانی کارآفرینی*. تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
- احمدی، ع. ا و درویش، ح. (۱۳۸۷). *مبانی کارآفرینی*. تهران: انتشارات دانشگاه پیام نور.
- الوانی، س. م. (۱۳۸۶). *مدیریت عمومی*. تهران، نشر نی.
- انوری، ع و طالب بیدختی، ع. (۱۳۸۳). *خلاقیت و نوآوری در افراد و سازمان‌ها*. ماهنامه تدبیر، سال پانزدهم، شماره ۱۵۲.
- برومند، ز. (۱۳۸۶). *مدیریت رفتار سازمانی*. تهران: انتشارات دانشگاه پیام نور.
- پرداختچی، م.ح؛ حیدری، م و شفیع زاده، ح. (۱۳۸۷). *بررسی اثربخشی مدیریت در زمینه سازی برای بروز و پرورش کارآفرینی*. پیام مدیریت، شماره ۲۶، صص ۱۰۰-۷۱.
- توسل خدمتی، ا. (۱۳۷۹). *بررسی زمینه‌های بروز و پرورش کارآفرینی در دبیرستان‌های دولتی کاردانش شهرستان کرج*. دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی دانشگاه شهید بهشتی. پایان‌نامه کارشناسی ارشد مدیریت آموزشی.
- حجازی، ا؛ نوه ابراهیم، ع؛ بهرنگی، م.ر و زین آبادی، ح. ر. (۱۳۹۲). *آموزش کارآفرینی در آموزش عالی: چالش‌ها و راهبردها*. فصلنامه مهارت آموزی، سال دوم، شماره ۵، صفحه ۱۹-۷.
- حسن مرادی، ن. (۱۳۸۳). *کارآفرینی چالش‌نویین مدیریت آموزشی*. مجموعه مقالات همایش ملی مهندسی اصلاحات در آموزش و پرورش. تهران: انتشارات پژوهشکده تعلیم و تربیت.
- حقیقی، م. ع و دیگران. (۱۳۸۶). *مدیریت رفتار سازمانی*. تهران: انتشارات ترمه.
- رابینز، ا. پ و دی سنزو، د. ا. (۱۳۸۶). *مبانی مدیریت*. ترجمه سیدمحمد اعرابی و همکاران. انتشارات دفتر پژوهش‌های فرهنگی.
- رشیدی، م. م و پورصادق، ن. (۱۳۸۷). *نوآوری و شکوفایی (نیاز استراتژیک سازمان‌ها)*. فصلنامه مدیریت و منابع انسانی در صنعت نفت، سال دوم، شماره ۲.
- رضایی، م.ح و رهسپار، ط. (۱۳۸۸). *بررسی چگونگی ویژگی‌های کارآفرینی دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی واحد داراب*. فصلنامه علمی-پژوهشی رهیافتی نو در مدیریت آموزشی. سال دوم، شماره ۴، ۶۲-۴۵.
- سلجوقی، س.م. (۱۳۹۱). *کارآفرینی ایجاد و توسعه کسب و کار جدید*. کرمان: انتشارات خدمات فرهنگی.
- سید جوادین، س. ر. (۱۳۸۴). *مبانی سازمان و مدیریت*. تهران: نشر نگاه دانش.
- سیدنورانی، س.ر و وفايي یگانه، ر. (۱۳۸۹). *فرهنگ کارآفرینی*. نشریه مهندسی فرهنگی. سال پنجم، شماره ۴۵ و ۴۶، صص ۷۵-۶۸.
- شاه حسینی، ع. (۱۳۹۰). *کارآفرینی*. تهران: نشر آبیژ.

- شاه حسینی، ع و کاوسی، ا. (۱۳۸۸). نوآوری و کارآفرینی. تهران: نشر آیپژ.
- شریف زاده، م. (۱۳۸۲). بررسی نیازهای آموزشی دانشجویان کشاورزی در راستای تقویت کارآفرینی. دانشگاه شیراز. پایان نامه کارشناسی ارشد.
- شفیع زاده، ح؛ سادات محسنی، ه و جمشیدی، ل. (۱۳۹۰). بستر سازی فرهنگی توسعه کارآفرینی در دانشگاه ها و مؤسسات آموزش عالی. ماهنامه مهندسی فرهنگی. سال ششم، شماره ۵۸ و ۵۷، صص ۸۶-۹۸.
- شهبازی، ک؛ حسن زاده، ا و جعفرزاده، ب. (۱۳۹۳). بررسی تأثیر کارآفرینی و نوآوری بر رشد اقتصادی (رهیافت داده های تابلویی). فصلنامه نوآوری و ارزش آفرینی. سال دوم، شماره ۵، صص ۴۳-۵۵.
- صفرزاده، ح و منصور، ص. (۱۳۹۱). تئوری های مدیریت ج ۱. تهران: انتشارات پوران پژوهش.
- طاهری، ع؛ شایان جهرمی، ا و ترابی، س. (۱۳۸۹). بررسی رابطه کارآفرینی سازمانی با خلاقیت در سازمان فنی حرفه ای شهرستان گچساران. فصلنامه رهیفاتی نو در مدیریت آموزشی. سال اول، شماره ۴، صص ۴۵-۶۲.
- عارفی، م و همکاران. (۱۳۸۹). بررسی اثربخشی برنامه درسی کارآفرینی شاخه کاردانش آموزش متوسطه. فصلنامه مشاوره شغلی و سازمانی. دوره دوم، شماره ۴، صص ۴۷-۷۸.
- عبدالملکی، ج و همکاران. (۱۳۸۷). بررسی رابطه مهارتهای کارآفرینی با کارآفرینی سازمانی در شرکت ایران خودرو. فصلنامه توسعه کارآفرینی. سال اول، شماره ۲، ۱۲۹-۱۰۳.
- فرید، د. (۱۳۸۸). بررسی رابطه بین خلاقیت و کارآفرینی در بین مردان و زنان ورزشکار و غیرورزشکار. فصلنامه مدیریت ورزشی، شماره ۲، صص ۹۷-۱۱۶.
- قهرمانی، م؛ پرداختچی، م.ح و حسین زاده، ط. (۱۳۸۹). بررسی فرهنگ سازمانی و رابطه آن با کارآفرینی سازمانی از دیدگاه کارکنان غیر هیئت علمی دانشگاه شهید بهشتی. چشم انداز مدیریت دولتی. سال اول، شماره ۱، ۳۹-۲۵.
- محمدی حسینی، س؛ امین بیدختی، ع. ا و جمشیدی، ل. (۱۳۹۲). بررسی نقش یادگیری سازمانی در افزایش عملکرد نوآوری. دو فصلنامه نوآوری و ارزش آفرینی، سال دوم، شماره ۴، صص ۸۳-۹۵.
- مدرسی، س. ج و مدرسی سریزدی، س.م.م. (۱۳۹۲). کارآفرینی. تهران: انتشارات ترمه.
- مذبوحی، س؛ شرفی، م و مقدم، م. (۱۳۹۰). برنامه درسی کارآفرینی: هدف، محتوا، روش تدریس و شیوه ارزشیابی. فصلنامه ابتکار و خلاقیت در علوم انسانی. سال اول، شماره ۳، صص ۹۷-۱۳۰.
- مرادی، م؛ کوهستانی، ح و بهرام زاده، ج. (۱۳۸۷). بررسی ویژگی های بنیادین کارآفرینی در دانش آموزان دوره متوسطه خراسان شمالی و ارائه راهکار جهت تقویت این ویژگی ها. پژوهشنامه تربیتی، سال پنجم، شماره ۱۷، ۱۲۸-۱۱۵.
- مشایخ، پ. (۱۳۸۶). بررسی تأثیر آموزش کارآفرینی بر روحیه کارآفرینی دانش آموزان دبیرستانی شهرستان کازرون. فصلنامه اندیشه های تازه در علوم تربیتی. سال دوم، شماره چهارم، ۱۱۳-۱۰۱.

مشایخ، ف. (۱۳۸۳). بررسی رابطه پایگاه اجتماعی خانواده و روحیه کارآفرینی دانشجویان دانشگاه شیراز. دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی دانشگاه شیراز. پایان نامه کارشناسی ارشد.

مقیم، س.م. (۱۳۸۶). *سازمان و مدیریت رویکردی پژوهشی*. تهران: انتشارات ترمه.

مقیم، س.م؛ و کیلی، ی و اکبری، م. (۱۳۹۲). *نظریه های کارآفرینی*. تهران: انتشارات دانشگاه تهران.

میرغفوری، س.ح.؛ صیادی تورانلو، ح و طاهری دمنه، م. (۱۳۸۸). تبیین و تحلیل موانع مؤثر بر کارآفرینی زنان. *پژوهشنامه مدیریت تحول*، سال اول، شماره ۲، صص ۶۴-۴۷.

ناظم، ف. (۱۳۸۶). کارآفرینی مدیران و مؤلفه های آن در مناطق مختلف دانشگاه آزاد اسلامی. *فصلنامه اندیشه های تازه در علوم تربیتی*، سال دوم، شماره ۲، صفحه ۳۴-۱۱.

ناهد، م. (۱۳۸۸). چپستی و چرایی کارآفرینی و کارآفرینی سازمانی در یک نگاه. *فصلنامه بررسی های بازرگانی*، شماره ۳۴، صص ۵۸-۳۹.

نعمتی، م.ع. (۱۳۹۲). بررسی ویژگی های شخصیتی کارآفرینان دانشجویان دانشگاه های دولتی ایران. *دو فصلنامه نوآوری و ارزش آفرینی*، سال اول، شماره ۳، صص ۶۴-۴۷.

هزارجریبی، ج. (۱۳۸۹). "کارآفرینی و اخلاق اسلامی". *فصلنامه علوم اجتماعی*، شماره ۴۷، صص ۳۵-۲.

Dees, J.G. (۲۰۰۲). Enterprising nonprofits, *Harvard business review*, ۷۶, pp ۶۷-۵۵.

Dorin, A. Korb, K. (۲۰۰۹). improbable creativity, *journal of education innovations*, no, ۲۲.

Druker, P. (۱۹۸۵). The Discipline of innovation, *Harvard business review*, pp ۷۲-۶۷.

Jones, Colin & English, J. (۲۰۰۴). A contemporary approach to entrepreneurship education. *journal Education Training*, Vol. ۴۶ Iss: ۸/۹, pp. ۴۱۶ - ۴۲۳.

Lounsbury, M. (۱۹۹۸). Collective Entrepreneurship: the mobilization of college and university recycling coordinators. *journal of organizational change management*, Vol. ۱۱, N. ۱, pp. ۵۹-۶۰.

Loveless, A, and el. (۲۰۰۸). creativity, the *journal of aesthetics and art criticism*, ۳۲(۴), ۱۲۲-۱۰۷.

Nelson, R. E & Johnson, S. (۱۹۹۷). Entrepreneurship education as a strategic approach to economic growth in Kenya. *Journal of industrial teacher education*, vol. ۳۵, pp. ۲۱-۷.

Njorge, C. W & Gathungu, J. M. (۲۰۱۳). the effect of entrepreneurial education and training on development of small and medium size enterprises in Githunguri district -Kenya. *International journal of education and research*, vol. ۱, pp. ۴۵-۱۶.

Ogundele, O.j.K; Akingbade, W.A & Akinlabi, H.B. (۲۰۱۲). Entrepreneurship training and education as strategic tools for poverty alleviation in Nigeria. *American international journal of contemporary research*, vol ۲ No. ۱, pp. ۱۵۶-۱۴۸.

Onu, A.J.C. (۲۰۱۳). Stimulating entrepreneurship in educational institutions in Nigeria. *European Scientific Journal*, vol. ۹, No. ۲۵, pp. ۴۹-۳۸.

Pandey, S & Sharma, R.R.K. (۲۰۰۹). Organizational Factors for Exploration and Exploitation, *J. Technol. Manage. Innov.*, Vol. ۴, No ۱.

بنجمین همایش ملی و چهارمین همایش بین المللی
مهارت آموزی و اشتغال

Robbins , S.(۱۹۹۴). Management. four Edition. prentice Hall Inc.

Takii,K(۲۰۰۸). Fiscal policy and entrepreneurship, journal of economic behavior and organization, vol, ۶۵,
pp۶۰۹-۵۹۲.

Thompson,J, & Alvy, G. (۲۰۰۰). The world of the entrepreneur, journal of business venturing vol, ۳۸, pp۴۲-۳۳.